

Een blauwdruk van de kunst van het

Honderd jaar Polen in Nederland

Het boek *Honderd jaar heimwee* bevat portretten van Poolse immigranten en hun nazaten in Nederland. Vanaf de jaren twintig vestigden Polen zich als kompels in Zuid-Limburg. Daan Schuijt sprak met auteur Wim Willems over het boek dat binnenkort verschijnt.

Daan Schuijt is
redacteur van Kleio.

Honderd jaar heimwee – *De geschiedenis van Polen in Nederland* door Wim Willems en Hanneke Verbeek is een bundel met levensverhalen van (nazaten van) Poolse immigranten in Nederland. Het zijn als het ware ovale portretjes, zoals je die op begraafplaatsen ook wel ziet. Aan de hand van die beeltenissen kun je het verleden van een plek, een stad of een dorp, en de inwoners voor een stukje ontrafelen. Op zoek naar de vervaagde sporen van Polen in Nederland.

Mogen we het boek opvatten als een tegengeluid in het overwegend negatieve debat over de toestroom van Polen en andere Oost-Europeanen naar Nederland?

Willems: 'Met dit boek willen we de huidige, sterk gepolariseerde discussie over de problematische kanten van de Poolse arbeidsmigratie in een historisch perspectief plaatsen, om de waan van de dag te relativiseren. In elke fase van de twintigste eeuw zijn er Polen naar Nederland gekomen - we hoeven alleen maar te denken aan de mijnwerkers in Zuid-Limburg, de bevrijders tijdens de Tweede Wereldoorlog en de vele 'Poolse bruiden' vanaf de jaren tachtig. Zij hebben vrijwel allemaal hun plek gevonden en hun bijdrage geleverd aan de veranderende samenleving, en horen daarom bij Nederland - en sinds 2004 ook bij de Europese Unie. Een genuanceerd perspectief dus en oproep tot bewustwording, eerder dan een tegengeluid.'

Hoe is het boek opgebouwd? Welke werkwijze hanteren jullie?

'Het boek behandelt elk decennium van de twintigste en het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw, steeds aan de hand van een familie of een groep mensen die

representatief zijn voor de dominante vorm van migratie in die periode. De overkomst en het hele proces van vestiging - ook over de generaties heen - worden gepresenteerd als een historisch familiealbum, met inbegrip van tal van foto's uit privéalbums. Dat vergroot de identificatie en betreft lezers direct bij de persoonlijke lotgevallen. Lezers maken een reis door de tijd, krijgen inzicht in de ontwikkeling van Polen - het land en de mensen - door de jaren heen en een duidelijk beeld van de wijze waarop nieuwkomers hun weg hebben gevonden in een nieuwe maatschappij, met andere eisen en verwachtingen. Het is ook een blauwdruk van de kunst van het overleven, die juist aan de hand van de persoonlijke geschiedenissen van migranten goed valt te illustreren.'

De contacten tussen Polen en Nederland zijn waarschijnlijk ontstaan in de tijd van de Hanze. Hebben jullie ooit overwogen om een overzichtswerk te schrijven dat in die periode start?

'De vroegste periode van contacten tussen Polen en Nederland zijn eerder beschreven, in een overzichtswerk van Lucia Thijssen, en waarom overdoen wat een ander reeds gedaan heeft? Maar belangrijker is, dat wij een nieuw licht willen werpen op de maatschappelijke discussie van de laatste vijf jaar en daarin draait het toch vooral om: horen Polen nu écht bij Europa of toch eigenlijk bij het voormalige Oostblok? Om greep te krijgen op dat vraag-



overleven

stuk was de lange aanloop tot de Poolse onafhankelijkheid in 1918 van belang, en alles wat zich in de decennia daarna heeft afgespeeld. Daarop hebben wij dan ook de focus gericht.'

Hoe kwamen de Polen eigenlijk in Nederland terecht? Traditioneel heeft het land toch een veel sterkere band met Frankrijk?

'De Limburgse mijnen hadden begin twintigste eeuw arbeidskrachten nodig en die moesten katholiek zijn, dus de Polen die in Duitsland en Frankrijk werkten, werden aangetrokken door de gunstige arbeidsvoorwaarden in Nederland. Overigens ging het hier tot voor kort nooit om grote aantallen Polen, vandaar dat zij in de immigratiegeschiedenis nimmer een belangrijke groep hebben gevormd. In Frankrijk, Engeland, maar ook België gaat het vanouds om veel grotere aantallen. Maar

het is niet altijd de omvang die de waarde van een groep bepaalt. Het gaat om breuken en continuïteiten in hun aanwezigheid, en het besef van onderlinge netwerken die met de jaren zijn ontstaan en die landen dieper met elkaar verbinden dan mensen vaak beseffen.'

Maar behalve aan de goedkope klusjesmannen van de afgelopen jaren, zullen er maar weinig mensen in Nederland direct aan Polen denken als het om immigrantengroepen gaat.

'Zoals gezegd, het ging nooit om grote aantallen. Maar vóór de klusjesmannen ging het om de Poolse immigranten van Solidarność in de jaren tachtig, de Poolse bruiden in de decennia daarna en de talloze seizoensarbeiders die al decennialang een - onmisbare - band opbouwden met regio's in Nederland. In dat opzicht is ons boek ook een verslag van de sociale en economische banden tussen Polen en Nederlanders door de tijd heen.'

De eerste naam die mij te binnen schoot als Poolse immigrant was die van Tuschinski. Waarom gaan jullie niet op hem in?

'Wij hebben niet zozeer gekozen voor de bekende namen, maar vooral onbekende families voor het voetlicht gebracht. Het gaat om de geschiedenis van gewone mensen, in wier leven de grote gebeurtenissen van de twintigste eeuw in Europa zijn te herkennen. Ovale ►

Pater Mossor in de achtertuin bij de familie Łyskawa. V.l.n.r.: Marysia, pater Mossor, Franciszek, Lieke en Ludka. De jurkjes kwamen van een Poolse kameraad uit de oorlog, die naar Canada was geëmigreerd en waar moeder Łyskawa mee correspondeerde. Zij had ook de vestjes gebreid. Waarschijnlijk vlak vóór de Poolse mis genomen (ca. 1956). Links: Franciszek Łyskawa en dochter Ludka in de trein, voor het eerst onderweg naar Polen (1961). Rechts: Pools vakantiekamp. Bovenste rij, derde van rechts: Lieke Łyskawa (Nunspeet 1963).





Franciszek Łyskawa (links) met twee medesoldaten in de buurt van het Duitse Löningen (april 1946).

portretten, noemen wij het, van de vergeten burgers op het historische schouwtoneel. De geschiedenis heeft namelijk de neiging om gewone mensen in het vergeetboek te laten verdwijnen. Wij hebben geprobeerd om hun weer een plek te geven in het grote verhaal van de afgelopen eeuw.'

Jullie boek richt zich op de twintigste eeuw. Dat is voor de Polen een tragische periode geweest. Heeft dat van Polen een emigratieland gemaakt?

'Emigratie speelde al in de negentiende eeuw een belangrijke rol bij Polen, die voortdurend bezet zijn geweest door de hen omringende machten - en dat leidde bijna per definitie tot golven van wegtrekkende burgers. Die beweging heeft zich voortgezet, omdat het rad van de herhaling zo'n belangrijke rol speelde in de politieke ontwikkeling van Polen - tot aan 1989. Aan de emigratie is dus nooit een einde gekomen, omdat mensen altijd de gelegenheid te baat nemen om hun geluk elders te zoeken als het thuisland te weinig werk, veiligheid of kansen tot ontplooiing biedt. Daarin is Polen niet uniek, en dat geldt al net zozeer voor het besef om de Poolse cultuur en taal in den vreemde voort te zetten. In dat opzicht zijn er twee 'verbeelde Poolse gemeenschappen' ontstaan: in Midden-Europa zelf en in de zogeheten diaspora. Polen leven, zoals zoveel migranten, met twee vaderlanden - en twee geschiedenissen. In beide zoeken zij naar erkenning, en altijd zullen zij heimwee blijven voelen naar het land waar zij niet zijn: het vrije patria, waar zij in voorspoed een bestaan kunnen opbouwen.'

Welk verhaal vonden jullie het interessantst of verrassendst?

'Elk van de elf hoofdstukken heeft ons meegevoerd naar persoonlijke levensverhalen vol tragiek en drama, maar ook vol weerbaarheid en overlevingskunst. Vooral de menselijke toets in dit boek heeft ons geraakt, steeds opnieuw. Het geheel biedt ook volop stof tot overpeinzing, omdat het steeds weer gaat om de vraag: wanneer horen mensen erbij? Wanneer worden zij Nederlander? Mogen zij Pools blijven? Zijn zij Europeanen, zoals wij, of toch niet? Dit is een boek over anders en toch hetzelfde zijn, en daarmee een spiegel voor de lezers. Geen heldhaftige verhalen over grote mannen, maar de geschiedenis zoals die is beleefd door mensen die het is overkomen en die er hun eigen draai aan hebben gegeven.'

Het boek zal misschien niet met die bedoeling geschreven zijn, maar welke vooroordelen over Polen kan het bij de lezers wegnemen?

'Het vooroordeel dat Polen uiteindelijk toch Oost-Europeanen zijn, en daarmee niet behoren tot de culturele wereld van West-Europa. Alle clichés die momenteel de ronde doen, en die zijn aangewakkerd door de PVV met hun meldpunt, zijn gemakkelijk te weerleggen op basis van de alledaagse persoonlijke geschiedenissen die in dit boek aan de orde komen. Als migranten zijn Polen zoals alle mensen die huis en haard achter zich durven laten: avonturiers, die het lef hebben gehad om het lot in eigen hand te nemen. En hun bestaan te verbeteren, zowel voor henzelf als voor hun nazaten.'

Zijn jullie tijdens het werken aan het boek zelf ook naar Polen geweest?

'Wij hebben dit boek geschreven met aan onze zijde een paar auteurs die in Polen geboren en getogen zijn. Hun ervaringen zijn medebepalend geweest voor de toon van het boek, waarin verhalen en perspectieven zijn gemengd. Het grote voorrecht van historici is dat zij, door met mensen samen te werken, worden binnengevoerd in een wereld die zij voorheen alleen uit de krant of als toerist kenden. Want dat is waar het uiteindelijk misschien wel om gaat: alleen door de ontmoeting leren we elkaar kennen. Zo krijgen we een idee wie we waren, wie we zijn geworden en in welke richting onze gezamenlijke toekomst zich beweegt. We zijn allemaal Europeanen, is de belangrijkste uitkomst. En die is, zoals elke lezer weet, zo actueel als het maar zijn kan.' ■